

УДК 159.922.6:[17.023.32:130.2]

Шумик Любов,
здобувач першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0009-0009-4560-9067>

Широких Анастасія,
доктор філософії спеціальності 053 «Психологія»,
доцент кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0003-1338-320X>

DOI <https://doi.org/10.35619/prapr.v.1i21.354>

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ В НА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

***Анотація.** У науковому дискурсі сьогодення проблема ідентичності є проблемою міждисциплінарною, адже вона представлена майже у всіх галузях суспільних та гуманітарних наук. На основі міждисциплінарного підходу висвітлено теоретичні аспекти формування ідентичності. Розглянуто проблему в онтогенетичному ракурсі вікової динаміки. Окреслено генезу, види, форми і детермінанти ідентифікації. На основі аналітичної диференціації висвітлено теоретичні аспекти формування національної ідентичності. Проведено опитування серед осіб юнацького і раннього дорослого віку щодо правової самосвідомості як елементу державної (що афілює до національної) ідентичності. Згідно якого констатовано низький та середній рівень правосвідомості досліджуваних.*

Національну ідентичність визначено як фундаментальний механізм інтеграції народу через соціалізацію і комунікацію в суспільних соціальних інститутах. Національна ідентичність визначається як локальне осмислення особою метапричин приналежності до певної нації; як ключовим інструментом детермінізму формування об'єданого суспільства всередині країни. Війна як найжорстокіше політико-соціально-психологічне явище означено каталізатором зміцнення свідомого самовизначення, переоцінки цінностей, підсилювачем світоглядної рефлексії і чинником формування чіткої диференціації національної ідентичності.

***Ключові слова:** ідентифікація, ідентичність, національна ідентичність, вікові етапи розвитку, війна.*

Постановка проблеми. Розвиток національної ідентичності є складним і багатогранним процесом, який формується протягом усього життя людини під впливом ендогенних та екзогенних факторів. В умовах війни ідентичність відіграє для країни важливе значення, оскільки обумовлює чітке визначення та транслювання приналежності суб'єкта до конкретного народу. Вона діє як установка на основі свідомого чи підсвідомого особистісного аналізу крізь призму власної системи ціннісних орієнтацій; породжує верифіковану інтенціональну активність поділяти систему народних цінностей і національно-політичних поглядів країни, в якій народився і живеш. Національна ідентичність є дієвим механізмом єдності і солідарності народу. Національна ідентифікація -пусковий механізм колективної інтеграції у боротьбі за можливість «бути», бути автентичними і захищати свої географічні і ментальні кордони в реаліях сьогочасних викликів, з якими стикається країна. («Феномен національної ідентичності в умовах Глобалізації», 2021).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Вивчення онтогенетичного ракурсу динаміки розвитку національної ідентичності як елементу самосвідомості та соціалізації людини свідчить

про вікову періодизацію її становлення. Ще з народження поступово починають формуватися різні сторони психофізичного самовідчуття, багатогранність самосвідомості (образу «Я», Я-концепції) та цілісної структури особистості. Значимі зовнішні й внутрішні чинники динамічно впливають на становлення, на процес індивідуальної самозміни: вдосконалення, формування стійких установок і світогляду дитини. «У дитинстві шляхом ідентифікації починають формуватися мовлення, більшість поведінкових стереотипів, елементів статевої ідентичності, особистісних рис та ціннісних орієнтацій» (Приходько & Юрченко, 2020). З'являється розуміння своєї ролі у світі, в континуумі країни, міста / села, родини, сім'ї, дружнього кола, кохання, орієнтація у власному суб'єктивному просторі. У даному процесі можуть виникати об'єктивні / суб'єктивні чинники / обставини життя, що інтенсивністю, потужністю своєї дії можуть спричиняють найглибший (та, не рідко, деструктивний) вплив на особистість. Одним із таких позначається війна – найжорстокіше соціально-психологічне явище, що за специфікою дії модифікує всі системи цінностей і значень; поглядів людини. Вплив війни на формування ідентичності висвітлюють не багато дослідників, зокрема: Колесник, Шамша, Остапенко, Костів, Ковалик, Бабенко, Угрин, Герчагівська, Глян, Бистрицький, Вацик. Тому наш науковий інтерес спрямований на глибше дослідження цієї теми.

Метою статті є розгляд вікових особливостей розвитку національної ідентичності, аналіз впливу воєнних дій на її формування.

Основний виклад матеріалу. Загалом, проблема ідентичності висвітлюється у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених (Бандури, Ватерман, Ядова, Брейкуелл, Теджфел, Тернер, Марсія, Мід, Еріксона, Фройда, Коростеліної, Шнейдер, Куна, Московічі, Макпартленда, Каламаж, Яблонської та ін.). Серед основних елементів національної ідентичності виокремлюють наступні: історична територія (або рідний край), спільні міфи та історична пам'ять, спільна масова громадська культура, спільна економіка, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів (Сміт, 1994).

Ідентифікація (від лат. *identificare* – ототожнювати) у наукових джерелах описується як уподібнення себе, переважно неусвідомлюване, до значущого іншого як зразка на основі емоційного зв'язку із ним. Ідентифікація – процес, через який людина: а) запозичує свою ідентичність від будь-кого; б) поширює свою ідентичність на будь-кого; в) змішує чи плутає свою ідентичність з ідентичністю іншого. Відповідно, ідентифікація тісно пов'язана з моделюванням (Приходько & Юрченко, 2020)

Розглядаючи означену категорію, варто відзначити диференціацію її видів (соціальна, групова, індивідуальна, особистісна, статева, професійна), форм (повна / неповна, цілісна / дифузна) і детермінант (відчуттів, уподобань, уявлень, переконань, цінностей, установок) ідентичності. Експлікуючи саме поняття, варто окреслити три фундаментальних значення. Ідентифікація це: 1) процес розпізнавання людиною чи системою певного об'єкта/суб'єкта; 2) процес ототожнення себе з іншим суб'єктом чи групою суб'єктів; 3) визначення образу себе, своїх моральних орієнтирів та цінностей, які впливають на власну поведінку та рішення. На думку авторів, ці три процеси можуть бути послідовними, де широке осягнення попереднього етапу обумовлює формування наступного.

Дослідники (Мак-Дугалл, Теджфел, Тернер, Васютинський, Гнатенко, Горностай, Донченко, Павленко, Слюсаревський, Татенко, Хазратова) окреслюють соціально-психологічний механізм формування національної ідентичності на основі соціально-групової ідентичності за принципом «Ми-вони», «чужі-свої» на основі потреби соціальної приналежності (потреба третього рівня піраміди потреб концепції Маслоу) (Орбан-Лембрик., 2005). Особа ототожнює себе з групою і прагне оцінити її позитивно, підтримуючи високий статус групи й одночасно – власну самооцінку. Національна ідентичність є різновидом такої групової соціальної ідентифікації.

У розрізі онтогенетичного ракурсу становлення ідентичності, Вишневський (Троциньський, Скуратівський, & Ярош, 2018) пропонує власну класифікацію стадій

формування національної ідентичності, в якій робить акцент на змістовому аспекті поетапного становлення національної ідентичності. Він виокремлює щонайменше три стадії, які накладають на свідомість помітний відбиток, збагачують її цілісність і зміст:

- етнічне самоусвідомлення;
- національно-політичне самоусвідомлення;
- державно-патріотичне самоусвідомлення.

Перший етап раннього етнічного самоусвідомлення починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої колискової, бабусиної казки, народних звичаїв та обрядів, народної пісні;

Другий етап – національно-політичне самоусвідомлення – припадає переважно на підлітковий та юнацький період і передбачає усвідомлення себе як частки нації. На цьому етапі відновлюється історична пам'ять і формується почуття національної гідності. У цьому аспекті імперативне значення має висвітлення правдивої історичної культури та освіти народу, повернення до культурних надбань.

Третій етап – громадянське самоусвідомлення – період розуміння, що бути націоналістом – значить поважати свою націю; бути патріотом – значить любити і захищати свою Батьківщину.

Згідно епігенетичної теорії Еріксона, Его-ідентичність особистості формується протягом всього життя поетапно, через подолання криз і новоутворень віку. Дослідники Девос, Романова, Солдатова, Шпет визначили, що початкові «проблиски» ідентифікації (ототожнення) у дітей виявляються після народження через відчуття себе з мамою одним цілим, а згодом – у віці 3–4-х років, коли з'являються ознаки особистісної диференціації. Первинне сприйняття ними яскравих зовнішніх відмінностей – кольору шкіри, волосся – диференціація за відмінними ознаками – проявляється достатньо рано, в перші роки життя. У ранньому дитячому віці формується усвідомлення дитиною своєї приналежності до первинних малих соціальних груп «сім'я» і «родина», що реалізується через спілкування з батьками, родиною та оточуючими близькими людьми (у межах сімейного соціального інституту). Сім'я як фундаментальний елемент цілої структури суспільства стає механізмом зрощування цінностей для формування футуральної стабільності і цілісності держави. Дошкільний та молодший шкільний вік – етапи формування групової, гендерної, ідентичності під впливом соціальних інститутів дошкільного закладу та школи. Розширюється почуття приналежності до нових соціальних груп. Діти у процесі навчання починають формувати національну ідентичність: згідно освітньої методики розвивають українське мовлення, пізнають національну духовну і матеріальну культуру, освоюють писані і неписані елементи національної символіки (Стасюк, 2015). Згідно ст. 20 Конституції України, такими є: Державний Прапор, Герб і Гімн України та неписані символи – материнська пісня, батьківська хата, українська вишиванка, свіжий хліб, коровай, лелека, соловей, верба, калина, мальва, барвінок, вишня та ін. – освоюються через великий емоційно-образний світ у пізнавально-ігровій діяльності, як щось унікальне і притаманне тільки українській культурі (Кирилюк, 2020).

У початковій школі діти починають знайомитися з фольклором, народними традиціями, звичаями та обрядами, вивчають народні танці, казки, пісні, вірші, в яких втілюються національні ідеї та мають цінісну, смислову наповненість українською автентичною ментальністю. *Діяльнісно-практична самоідентифікація в такому разі стає можливою завдяки участі у національних святах, народних танцях, фольклорі, музиці, кулінарних традиціях. Важливе значення має освоєння національної мови. Взаємодія зі своєю культурою через комунікацію та інтеграцію з представниками своєї нації розширює самосвідомість особистості дитини, інкультурує та закладає підґрунтя національної ідентичності як приналежності та відчуття себе частиною етнічної спільності.* Особливістю молодшого шкільного віку є пізнавальна активність та допитливість дітей. У зоні когнітивної сфери молодшим школярам уже доступне розуміння певних загальних зв'язків і закономірностей. Це

досягається, зокрема, за допомогою логічного мислення, формуючими інструментами розумових операцій (Бех, Докукіна, Федоренко, Шкільна & Журба, 2019). Тому одним із провідних завдань, які покликана вирішувати початкова школа – формування активної допитливості і цілісної картини культурного світу зростаючих українців.

Підлітковий вік є періодом, коли молоді люди інтенсифікують індивідуальну пошуково-ідентифікаційну діяльність. Вони можуть досліджувати своє походження, родові лінії та історичні події, які вплинули на їхню національну ідентичність. (Бех, Докукіна, Федоренко, Шкільна, & Журба, 2019). Цей процес допомагає підліткам зрозуміти своє місце у світі та сформувати національну самосвідомість як приналежність до конкретної держави. Вони цілеспрямовано генерують та скеровують пізнавальний потенціал на свою національну складову особистості та шукають своє місце у соціумі (соціальна ідентичність). Розширюють зону інтересів до змістову наповненість державних національних ідей, інтенціюють бажання не лише до інтеріоризації, а і до екстеріоризації у народній творчості. Підлітки досліджують свою культуру, релігію, історію; традиції і порівнюють їх з цінностями інших націй (культурна, релігійна ідентичність). Культура та ідентичність нації еволюціонують відповідно до змін у суспільстві, технологічного прогресу та інших факторів. Важливо підтримувати відкритий діалог та розуміння між різними культурами, щоб забезпечити гармонію та співіснування в сучасному багатокультурному світі (Стегній, 2020). Тому що баланс у процесах диференціації та інтеграції забезпечує стабільність ааккультурації та інкультурації народу. Таким чином, етнокультурна ідентичність підлітків є складним психологічним утворенням, що характеризується спрямованістю етнічних установок, цілісністю й суперечливістю національного самовизначення, ступенем включеності до контексту національної культури та позитивним її сприйняттям (Стасюк, 2015).

У юності формування національної ідентичності набуває обширності та більш стійкого характеру. Особа розуміє свої корені, ідентифікується із нацією, активно взаємодіє з нею. Юнаки можуть виявляти націоналістичні настрої, брати участь у національних святах та заходах, висловлювати свою громадянську позицію з питань, пов'язаних з національною ідентичністю. Бути свідомим творцем історії народу через інтенсивне втілення національних ідей і національних цінностей. Юнацький вік характеризується молодіжним максималізмом, розширенням сфери особистісної свободи і вибору (Павелків, 2015). Відбувається інтенсифікація і поглиблення світогляду (особистісна, індивідуальна ідентичність), посилюються процеси ретро- та футурорerefлексії нації. Мають місце процеси диференціації та інтеграції у сфері міжкультурних, міжетнічних та міжнаціональних відносин. Культурна різноманітність та глобалізація впливають на формування національної ідентичності через зростання міжнаціональних контактів та міграційних процесів. Що породжує питання про те, як зберегти національну ідентичність у контексті культурного змішування та соціальної міжнаціональної інтеграції. Проте, цей процес також може зміцнювати національну ідентичність, оскільки люди відчують потребу у збереженні та захисті своєї культури та спадщини в умовах глобалізації (Дедуш, 2018). Це велика можливість проявити власне, насичене ідейним змістом і широким діапазоном етнічної збагаченості особисте «Я», яке може бути набагато продуктивнішим у досягненні життєвих цілей і в спілкуванні, зокрема, аніж дифузний «збіднений» образ «Я-концепції» з несформованою соціально-національною приналежністю, який когнітивіст Келі експлікував у психології «простим особистісним конструктором».

У період дорослості людини формується цілісна професійна ідентифікація. Етнічні установки набувають базової стійкості, зміцнюється усвідомлення своєї етнічної приналежності, формується етнічний світогляд, здійснюється діалог мов і культур, мислення стає поліфонічним, розширюється культурний кругозір. Під впливом різноманітних змін, новим змістом наповнюється Я-образ особистості, в якому все більшої ваги набувають національні ідентичні складові. На етапі похилого віку людина може почати переосмислювати свою

національну ідентичність, особливо під впливом зміни соціального середовища : міграції або глобалізації. Важливою задачею на цьому етапі є збереження та передача національної спадщини молодшим поколінням. Старші люди грають важливу роль у збереженні і просуванні своєї національної культури, ділячи свої знання, досвід і історію – з молодими поколіннями. Посилюється філософське ставлення до світу. З'являється усвідомлення наявності вищої мети (мета цілі) залишити найкраще після себе, передати майбутньому поколінню свою мудрість і досвід.

Україна пройшла складний шлях із часів початку війни на Сході. З березня 2014 р. й досі українці є невольниками російської агресії, що значно вплинуло на українську ідентичність. З'явилася нова ідентичність, котра зводиться до дефініції себе як народу, що бореться за своє майбутнє. Натомість з'явилися й нові стереотипи щодо росіян, які виглядають як вороги, навіть якщо раніше вони були друзями. (Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., 2023).

Наукова діячка Козловець зазначає, що на національну ідентичність як функціонуючий процес закономірно впливають мас-медіа (телебачення, радіо, мережа Інтернет) та політична ситуація (Воропаєва, 2020). Засоби масової інформації, будучи одним із інструментів зовнішньої і внутрішньої державної політики, формують масову самосвідомість суспільства, транслюючи загальні життєві цінності, ідеї, норми; «виросчують» уявлення людей про моделі життя і життєвий устрій, про життєтворчість (загалом у глибокому сенсі). ЗМІ не лише ідуть в ногу з часом, але й випереджають час на крок, а то і кілька, аби змодельовати певні футуристичні когніції та інтенції реципієнтів-людей. Планомірно, на розуміння таких соціально-психологічних явищ, як війна, патріотизм, національна ідентичність, вплив останніх є не менший: ЗМІ транслює образ «справжнього українця», що передбачає якості національної відповідальності за свій вклад у боротьбу за перемогу та мир.

Бойко (2022) зазначає, що «ефективними шляхами формування національної та національно-культурної ідентичності в умовах російсько-української війни є: поширення ареалу спілкування українською мовою; доступ до правдивої інформації та розвиток критичного мислення; формування національної свідомості та самосвідомості; культивування національної гідності та протистояння проявам національної меншовартості; впровадження ефективних реформ; подолання ксенофобії та нетерпимості; дотримання політичної рівності громадян України, вираженої в чинній системі прав і обов'язків, звернення уваги на спільність громадянської культури та ідеології; виховання молоді на основі національних цінностей. Українознавча компетентність є одним із ключових факторів безпеки української нації та формування національної ідентичності» (Бойко, 2022). На думку французького соціолога Шнаппера (2007), «війна, протистояння небезпеці із зовнішніми чинниками пробуджують свідомість етнічних груп та народжують спільноту, що усвідомлює власну самобутність (Шнаппер, 2007). Відповідно, формування національної ідентичності є складним процесом, що визначається не лише примітивним рядом символічних асоціацій, а є психічним утворенням, що фіксує в собі багато складових елементів когнітивного, емоційного та поведінкового спектрів.

Ми трактуємо національну ідентичність як ототожнення себе з етносом українців; як осягнення матеріальної, духовної, культурної спадщини праукраїнців, сповідування християнської (або іншої) релігії, відтворення національних свят, традицій, звичаїв, обрядів. Державну ідентичність визначаємо через розуміння історії становлення державності України, знання адміністративної структури, ресурсозабезпеченості (багатств природних, водних та земельних надр, корисних копалин), символіки країни, основ державно-правового регулювання громадян (Конституції та кодексів України, законів, підзаконних актів, постанов, указів, міжнародних актів) Вони регулюють систему правовідносини: визначаючи права і обов'язки громадян у різних сферах життя. Це розуміння географічних та екологічних переваг і геополітичної сфери комунікації на міжнародній арені. Національна ідентичність формується на основі розуміння «хто я?»; національна і державна – «чим я володію (духовні і матеріальні

цінності)» і державна «на що я маю право та які у мене обов'язки?» Цілісна національна ідентичність передбачає активну цілеспрямовану освіту для досягнення минулого, діяльного теперішнього для потенційного майбутнього розвитку України.

Варто наголосити на значенні правової самосвідомості як одній з засад державної ідентичності, що містить у собі знання прав і обов'язків українців як членів великої соціальної групи «Україна». Нами було проведено опитування серед громадян юнацького та раннього дорослого віку щодо правової освіченості та правового самоусвідомлення. В опитуванні використовувалися наступні питання: 1. Чи знайомі Ви зі змістом Конституції України?; 2. Чи знаєте Ви зміст інших кодексів України, сферу і правові засади їх регулювання? 3. Чи розумієте Ви сутність змін прав і обов'язків громадян України у період війни і воєнного стану? Оцінка здійснювалася за дихотомічною шкалою. Опитування проводилося в усній формі методом інтерв'ю. Генерація вибірки досліджуваних становила 100 осіб: 50 чоловіків та 50 жінок.

Отримані результати опитування представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Обізнаність представників юнацького вікового періоду та періоду ранньої дорослості з основними нормативними документами держави

Вибіркова сукупність досліджуваних, N=100	Кількісні показники ствердних відповідей респондентів на означені питання (у %)		
	Чи знайомі Ви зі змістом Конституції України?	Чи знаєте Ви зміст інших кодексів України, сферу і правові засади їх регулювання?	Чи розумієте Ви сутність змін прав і обов'язків громадян України у період війни і воєнного стану?
Жінки юнацького віку	40	30	60
Жінки раннього дорослого віку	60	70	40
Чоловіки юнацького віку	50	25	80
Чоловіки раннього дорослого віку	50	75	20
Середні значення	50	26	70
	50	73	30

Відповідно до результатів опитування, інтерпретуємо та констатуємо низький, що тяжіє до середнього рівня правосвідомості досліджуваних громадян юнацького та раннього дорослого віку з невеликими відсотковими відмінностями між вибірками за гендерними ознаками. Відповідно до відсоткового співвідношення показників за першим питанням інтерв'ю, з Конституцією як основним законом України знайомі 50% досліджуваних. Знання інших кодексів України проявляється не так інтенсивно (характерне 26% досліджуваних). Але результати за третім питанням показують експансію цікавості до законодавства у зв'язку із воєнними діями. При чому, правова самосвідомість збільшилася у вибірці чоловіків. Звідси, робимо висновок про зростання значення розуміння законів, прав і обов'язків, які породила війна.

Сутність формування національної ідентичності полягає в тому, що вона має увібрати суспільні, економічні, політичні та культурні ознаки єдності українства, репрезентувати національний простір, не заперечуючи права відтворення інших ідентичностей особистості.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Ідентичність є динамічним процесом, що починає формуватися від народження (через ототожнення з мамою); планомірно трансформується онтогенетично на всіх вікових етапах і може збагачуватись протягом цілого життя. Має різні види (групова, соціальна, культурна, релігійна, особистісна, індивідуальна, гендерна, професійна,

національна) та форми (повна/неповна, цілісна/дифузна). Глибина, широта і стійкість ідентичності залежать від пізнавального інтересу і діяльнісного характеру засвоєння суспільного досвіду.

Генезою національної ідентичності є соціальна та групова ідентичність, яка базується на потребі приналежності (теорія потреб Маслоу) за принципом «свої-чужі» та «ми-вони». Національна ідентичність – це фундаментальний механізм інтеграції народу через соціалізацію і комунікацію в спільних соціальних інститутах. Національна ідентичність визначається як осмислення особою метапричин приналежності до певної нації. Осягнення матеріальних і духовних цінностей народу. Є ключовим інструментом детермінізму формування об'єднаного суспільства всередині країни. Війна, як найжорстокіше політико-соціально-психологічне явище, це інтенсивний каталізатор зміцнення ідентичності, переоцінки цінностей, підсилювач світоглядної рефлексії і чинник формування чіткої диференціації національної ідентичності, що експансивно формується на основі загрози власному буттю і автентичності. Війна відіграла каталізуючу роль у чіткій диференціації українців в спектрі їхнього ідентифікаційного самовизначення.

В дослідженні нами проведено експеримент серед осіб юнацького і раннього дорослого віку щодо правової самосвідомості як елементу державної (що афілює до національної) ідентичності. Згідно якого констатовано низький та середній рівень правосвідомості досліджуваних. Таким чином, результат опитування інтерпретується нами як дещо дифузна правосвідомість. Що може бути ознакою факту користування благами держави громадянами – не у повній мірі. Відповідно, розуміємо, що виявлена проблема потребує вирішення. Вважаємо стратегічно важливим завданням системи освіти України корегувати недолік, тому **перспективу подальших досліджень** вбачаємо у розробці методів підвищення рівня правової самосвідомості, експансію якого вже обумовила війна.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Averianova N & Voropaieva T. (2020) Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (7), 45–71.
- Бех, І.Д., Докукіна, О.М., Федоренко, С.Д., Шкільна, І.М. & Журба, К.О. (2019). *Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : Посібник*. Київ
- Бойко, С. (2022). Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*, (30).
- Воропаєва, Т. С. (2020). Інтегративне осмислення трансформацій колективної ідентичності громадян України. *Virtus: Scientific Journal*, (7),25.
- Дедуш, О. (2018). Явище «національна ідентичність» у координатах ноосферної концепції Володимира Вернадського. *Народна творчість та етнологія*, 3(373), 79–84.
- Кирилюк, О. (2020). Українська національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тота- літаризм як система знищення національної пам'яті»*, 226–229.
- Орбан-Лембрик, Л. Е. (2005). Соціальна психологія. Академвидав.
- Павелків, Р. (2015). *Вікова психологія* (2-ге вид.). Кондор.
- Приходько Ю.О. & Юрченко, В. І. (2020). Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. Каравела. 418 с.
- Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (2023). Дніпро. держ. ун-т внутр. справ.
- Сміт, Е. Д. (1994). *Національна ідентичність*. Основи. 224 с.
- Стасюк, Г. (2015). Особливості формування етнокультурної та громадянської ідентичності в освітньому середовищі. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, (37), 237–246.
- Стегній, О. І. (2020). *Національна ідентичність*. *Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія* (22-ге вид.). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

Трощинський, В. П., Скуратівський, В. А. & Ярош, Н. П. та ін. (2018). Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти: монографія. НАДУ [Formation of Ukrainian identity in the conditions of modern challenges: theoretical and political aspects: monograph. NAPA].

Феномен національної ідентичності в умовах Глобалізації [The phenomenon of national identity in the conditions of globalization]. (2021). Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч., 276.

REFERENCES

Averianova N. & Voropaieva T. (2020) Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019) [Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019)]. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (7), 45–71. [in Ukrainian].

Bekh, I. D., Dokukina, O. M., Fedorenko, S. D., Shkil'na, I. M. & Zhurba, K. O. (2019). Formuvannya v uchniv osnovnoyi shkoly natsional'no-kul'turnoyi identychnosti v konteksti suchasnykh polikul'turnykh vplyviv : Posibnyk [Formation of national and cultural identity in elementary school students in the context of modern multicultural influences: Manual]. [in Ukrainian].

Boyko, S. (2022). Formuvannya natsional'noyi identychnosti ukrayins'koyi molodi v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [The formation of the national identity of Ukrainian youth in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Ukrayinoznavchyy al'manakh*, (30). [in Ukrainian].

Voropayeva, T. S. (2020). Intehratyvne osmyslennya transformatsiy kolektyvnoyi identychnosti hromadyan Ukrayiny [Integrative understanding of transformations of collective identity of citizens of Ukraine]. *Virtus: Scientific Journal*, (7),25. [in Ukrainian].

Dyedush, O. (2018). Yavyshche «natsional'na identychnist'» u koordynatakh noosfernoyi kontseptsiyi Volodymyra Vernads'koho [The phenomenon of "national identity" in the coordinates of Volodymyr Vernadskyi's noosphere concept]. *Narodna tvorchist' ta etnologiya*, 3(373), 79–84. [in Ukrainian].

Kyrylyuk, O. (2020). Ukrayins'ka natsional'na identychnist', natsional'na pam'yat' ta natsional'na rezystentnist' [Ukrainian national identity, national memory and national resistance]. *Zbirnyk naukovykh prats' za materialamy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu «Totalitaryzm yak systema znyshchennya natsional'noyi pam'yati»*, 226–229. [in Ukrainian].

Orban-Lembryk, L. E. (2005). Sotsial'na psykholohiya. [Social Psychology]. Akademvydav. [in Ukrainian].

Pavelkiv, R. (2015). Vikova psykholohiya (2-he vyd.) [*Developmental psychology (2nd edition)*]. Kondor. [in Ukrainian].

Prykhod'ko YU.O. & Yurchenko, V. I. (2020). Psykholohichnyy slovnyk-dovidnyk: Navch. posib. [Psychological dictionary-reference: Education. manual]. Karavela. 418 s. [in Ukrainian].

Problemy formuvannya hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini: doba nestiykoyi instytutsiynosti : materialy Vseukr. nauk.-prakt. Konf [Problems of the formation of civil society in Ukraine: the era of unstable institutionalism: materials of Vseukr. science and practice conf]. (2023). Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav. [in Ukrainian].

Smit, E. D. (1994). Natsional'na identychnist' [National identity]. Osnovy. 224 s. [in Ukrainian].

Stasyuk, H. (2015). Osoblyvosti formuvannya etnokul'turnoyi ta hromadyans'koyi identychnosti v osvith'omu seredovyshchi [Peculiarities of ethnocultural and civic identity formation in the educational environment]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiya*, (37), 237–246. [in Ukrainian].

Stehniy, O. I. (2020). Natsional'na identychnist' [National identity]. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny : entsyklopediya* (22-he vyd.). Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny. [in Ukrainian].

Troshchyns'kyu, V. P., Skurativs'kyu, V. A. & Yarosh, N. P. ta in. (2018). Formuvannya ukrayins'koyi identychnosti v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoretychni i politychni aspekty: monohrafiya. NADU. [in Ukrainian] .

Fenomen natsional'noyi identychnosti v umovakh Hlobalizatsiyi. (2021). *Mekhanizmy upravlinnya rozvytkom terytoriy: zb. naukovykh prats' u 2 ch.*, 276. [in Ukrainian] .

DEVELOPMENT OF NATIONAL IDENTITY: AGE-RELATED FEATURES AND THE INFLUENCE OF MILITARY ACTIONS

Liubov Shumyk

Bachelor's degree student of the
Rivne State University of the Humanities (Rivne)
<https://orcid.org/0009-0009-4560-9067>

Anastasiia Shyrokykh

Doctor of Philosophy, specialty 053 "Psychology" Rivne State
University of the Humanities (Rivne)
<https://orcid.org/0000-0003-1338-320X>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i21.354>

Abstract. *In current scientific discussion, the problem of identity is an interdisciplinary problem because it is presented in almost all fields of social sciences and humanities. Based on an interdisciplinary approach, the theoretical aspects of identity formation are highlighted. The theoretical aspects of the problem in the ontogenetic perspective of age dynamics are considered. The genesis, types, forms and determinants of identification are outlined. On the basis of theoretical differentiation, the theoretical aspects of the formation of national identity are highlighted. An experiment was conducted among youth and early adulthood regarding legal self-consciousness as an element of state (belonging to national) identity. According to the experiment, the low and average level of legal consciousness of the researched was ascertained.*

National identity is defined as a fundamental mechanism of people's integration through socialization and communication in common social institutions. National identity is defined as a human understanding of the metareasons of belonging to a certain nation. It is a key instrument of determinism in the formation of a united society within the country. War as the cruelest political-social-psychological phenomenon is defined as a catalyst for the strengthening of identity, a revaluation of values, an amplifier of worldview reflection and a factor in the formation of a clear differentiation of national identity.

Key words: *identification, identity, national identity, age stages of development, war*